

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ
1958

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α' — Ἡ μετάφρασις τοῦ *El Criticon* τοῦ *Balthazar Gracián*.

Εἰς τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ Διονυσίου Φωτεινοῦ ἀναφέρεται καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ *El Criticon* τοῦ Ἰσπανοῦ πεζογράφου *Balthazar Gracián y Morales* (1584 - 1658), ὁ ὁποῖος σημαντικὴν κατέχει θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν. Ὁ Ἰσπανὸς οὗτος συγγραφεὺς πλὴν τοῦ ἔργου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τῷ 1651 καὶ κατόπιν ἐπανειλημμένως, ἐδημοσίευσε καὶ τὰ *El Héroe* (1637), *El Politico* (1640), *El Discreto* (1646) καὶ *El Oraculo Manual y Arte de prudencia* (1647), διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωξεν εἰς μίαν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν κατέρρεε τὸ ἰδανικὸν τοῦ «*honnête homme*», νὰ μελετήσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ μὲ τὰ ἐκλεκτότερα χαρακτηριστικά του νὰ διατυπώσῃ νέον ἀνθρώπινον πρότυπον πρὸς μίμησιν. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦτο πρότυπον, τὸ ὁποῖον προέβαλλεν ὁ *Gracián*, δὲν ἦτο νέον, διότι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ τύπου τοῦ αὐλικοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως¹. Ὁ *Gracián* ἐγένετο γνωστὸς εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ *Amelot de la Houssaye* γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου του *El Oraculo Manual y Arte de prudencia* (1647) ὑπὸ τὸν τίτλον *Homme de la Cour* (1684), ἐντὸς δὲ μιᾶς τριακονταετίας αἱ μεταφράσεις τῶν ἔργων του ἀνέρχονται εἰς δέκα πέντε².

Πρὸς τούτοις εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθηγητὴς *Christian Thomasius* (1655 - 1728) — ἐκ τῶν πρώτων διαφωτιστῶν — κατὰ τὸ

1. Βλ. *Paul Hazard*, *A la recherche de « l'homme nouveau », le héros selon Gracián*, *Les Nouvelles Littéraires*, ἀριθ. 639. Τοῦ ἰδίου, *La crise de la conscience européenne (1640 - 1715)*, Paris [1935], σ. 335. *V. Papacostea*, *Vieșile Sultanilor, scriere inedită a lui Dionisie Fotino*, *Revista Istorică Română*, τόμ. IV, τεύχ. 1-4, ἀνάτυπον, *București* 1935, σ. 11, σημ. 1. Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ, Γαβριήλ Καλλονᾶς, μεταφραστὴς ἔργων τοῦ *Locke* καὶ τοῦ *Gracián*, Ἑλληνικά, τόμ. 13, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 308.

2. « *Le fait est que, de 1685 à 1716, on compte, pour la France seule, une quinzaine de versions de Gracián* ». *Paul Hazard*, *A la recherche de « l'homme nouveau »*, ἔ.ἀ. καὶ *V. Papacostea*, ἔ.ἀ., σ. 36, σημ. 5.

ἐναρκτήριον του μάθημα ἀνεκήρυξε τὸν Γρασίαν « διδάσκαλον », ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ Γερμανοὶ ὄφειλον νὰ ἐμπνευσθοῦν, ἐὰν ἤθελον νὰ βελτιώσουν τὰ ἥθη των. Ἡ ἀπήχησις τῶν ἔργων τοῦ Ἰσπανοῦ πεζογράφου ἔφθασε καὶ εἰς ἄλλας χώρας, τὴν Ἰταλίαν, Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, Πολωνίαν, ἂν καὶ μὲ μικρότερα ἀποτελέσματα. Μολονότι δὲ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα διὰ τῆς ἐπικρατήσεως νέων ἀντιλήψεων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὗτος παραμερίζεται καὶ λησμονεῖται, ἐν τούτοις τὸ ἔργον του *El Criticon* ἐξηκολούθει ἀκόμη ν' ἀναγινώσκεται ὡς ἀλληγορικὸν καὶ διδακτικὸν διήγημα¹.

Εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐν Εὐρώπῃ δημοτικότητος τοῦ Ἰσπανοῦ πεζογράφου συνέβαλε καὶ ὁ Schopenhauer (1788-1860), ὅστις ἐθεώρει τὸ *El Criticon* ὡς ἐν τῶν καλυτέρων βιβλίων τοῦ κόσμου, μετέφρασε δ' εἰς τὴν γερμανικὴν τὸ *El Oraculo Manual y Arte de prudencia*. Ἐπίσης καὶ ὁ Nietzsche ἐπέδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Ἰσπανοῦ συγγραφέως, τινὲς δ' ὑπεστήριξαν τὴν ὑπαρξιν σχέσεως μεταξὺ Ζαρατούστρα καὶ *El Criticon*. Ἡ ἀποψις ὅμως αὕτη φαίνεται μᾶλλον ὑπερβολικὴ, ἐνῶ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ὁ Nietzsche ἐγνώρισε τὴν ὑπὸ τοῦ Schopenhauer μετάφρασιν τοῦ *El Oraculo*... « καὶ δέχτηκε ὥρες - ὥρες ἀπ' αὐτὴν ὠρισμένους ἐκφραστικὸς τρόπους τῆς ἰσπανικῆς πεζογραφίας, μὲ κάποιον μυστηριακὴν σιβυλλικὴν σκοτεινότητα, καθὼς δέχτηκε καὶ κάποιον δίδαγμα ψυχολογικὸ ἀπὸ τῆς πρακτικῆς παρατηρήσεως τοῦ Γρασίαν ἐπάνω στὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν »².

1. Βλ. Ἐμμ. Κριαρᾶν, ἔ.ἀ., σ. 309. Χαρακτηρίζων ὁ V. Paracostea, ἔ.ἀ., σ. 37, τὸ *El Criticon* γράφει ἐσφαλμένως, ὅτι « διὰ τῶν κατὰ τῆς σιμωνίας καὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου ἀποσπασμάτων αὐτοῦ ἠγειρεν ἐναντίον τοῦ συγγραφέως του ἐν Ἰσπανίᾳ τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους, οἵτινες κατεδίκαν αὐτόν, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὸ τάγμα (τῶν Ἰησουϊτῶν) καὶ ἐξορισθῆ ». Παρασυρθεὶς ἀπὸ τὰ γραφόμενα αὐτὰ τοῦ V. Paracostea ὁ Ν. Γ. Σβορῶνος (Διονύσιος Φωτεινός, Ἑλληνικά, τόμ. 10 (1938), σ. 175) λέγει, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Γρασίαν ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ δυτικοῦ κλήρου, « τοῦ ὁποῖου τὴν διαφθορὰν ἐμαστίγωσεν ». Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως « τὸ ἔργο αὐτό, γράφει ὀρθῶς ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς (ἔ.ἀ., σ. 312, σημ. 2), καθόλου ρηξικέλευθον εἰς τὴν κεντρικὴν του ἰδέαν δὲν ἀφορίσθη ἀπὸ τὸ δυτικὸν κλῆρον, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ συγγραφέας του, Ἰησουϊτῆς ἤδη ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας (1619), ὅταν στὰ 1651 ἀρχίξῃ τὴν δημοσίευσιν τοῦ *El Criticon* μὲ ψευδώνυμον καὶ χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ προϊσταμένου του, παύεται ἀπὸ τῆς θέσεως του καὶ ἐγκλείεται εἰς τὸ κελλὶ του ».

2. Ἐμμ. Κριαρᾶ, ἔ.ἀ., σ. 309.

Τοῦ *El Criticon* μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἔκαμεν, ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, ὁ Διονύσιος Φωτεινός, ταύτην δὲ λέγει ὁ ἴδιος εἶχε « σχεδὸν τελειωμένην » καὶ ἐπεξεργάζετο « κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1818 »¹. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι, ὅτι τὴν μετάφρασιν τοῦ ταύτην ἀγγέλλει οὐχὶ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ προτύπου *El Criticon*, ὅπως οὕτω λέγεται ἐν τῇ ἰσπανικῇ γλώσσῃ, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν τίτλον « *Μέγα θέαιρον τοῦ παντός, Βαλταζάρ Γρατιανοῦ, τειράτομον, ἀξιόλογον καὶ δι' ὄλων ἀνεκδότων* »². Ὁμως ὁ τίτλος οὗτος ἄς μὴ νομισθῇ, ὅτι ἀποτελεῖ ἐφεύρημα τοῦ Διονυσίου Φωτεινοῦ, διότι ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἰδίου τοῦ ἔργου τοῦ *Gracián*, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει ὡς ὑπότιτλος ἐνὸς κεφαλαίου³. Ἡ μετάφρασις αὕτη τοῦ Διονυσίου Φωτεινοῦ δὲν ἀνευρέθη δυστυχῶς μέχρι τοῦδε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνεκδότων αὐτοῦ ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν ἐν Βουκουρεστίῳ ὁ V. Paracostea, ἂν δ' ἀπωλέσθη, τὸ κενὸν ἀναπληροῦται, διότι διεσώθη ἄλλη, ὑπὸ ἄλλου, παλαιότερα μετάφρασις τοῦ ἰδίου ἔργου εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀποκειμένη εἰς δύο χειρόγραφα ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας⁴. Τὸ πρῶτον τῶν χειρογράφων τούτων ὑπ' ἀριθ. 233 (62) φέρει τὸν τίτλον: « *Ὁ τῆς ἀπάτης ἀπαλλαγίς ἢ τὸ Κριτικὸν Βαλταζάρ Γρατιανοῦ μεταφρασθὲν ἐκ τῆς γαλλικῆς φωνῆς παρὰ Ἰωάννου Ράλλη πρῶτην μεγάλου στολνίκου τοῦ ἐκ Μυτιλήνης, τόμος πρῶτος, Ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας, ἀψνδ'* » [1754]. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ μεταφραστὴς οὗτος τοῦ *El Criticon* νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν Ἰωάννην Ράλλη, μεταφραστὴν κωμωδιῶν τοῦ Molière εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλον: « *Κωμωδίαι τοῦ Μολιέρ, φραντζέζου ἀρίστου κωμωδοποιοῦ, μεταφρασθεῖσαι ἐκ τῆς ἰταλικῆς φωνῆς εἰς τὴν ρωμεϊκὴν ἀπλὴν παρὰ Ἰωάννου Ράλλη, βατάχου τῶν Ἀπρώτων, διὰ προσταγῆς τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀυθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου*

1. N. Iorga, Contribuții la istoria literaturii Române la începutul secolului al XIX-lea. Anal. Acad. Rom. Ser. II, τόμ. XXIX (București 1906 - 1907, Mem. Sect. Liter.), σ. 7.

2. N. Iorga, ἔ.ἀ., σ. 7.

3. Le grand théâtre de l'univers λέγεται καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει. Βλ. Gracián, Pages caractéristiques, de André Rouveyre et Victor Bouillier, Paris II, 1925, σ. 209.

4. Περὶ τούτων βλ. C. Litzica, Catalogul manuscriptelor grecești, București 1909, σ. 115 - 116, ἀρ. 233 (62) καὶ 234 (63). Βλ. καὶ Β. Α. Μυστακίδου, Οἱ Ράλλ(λ)αι, ΕΕΒΣ, τ. 5 (1928), σ. 280.

Νικολάου Βοεβόδα Μαυροκορδάτου, ἔτει δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος. Ἐν Βουκουρεστίῳ, ἄσμα» [1741]¹.

Καθὼς βλέπομεν, ἐνῶ ἡ μετάφρασις τῶν κωμωδιῶν τοῦ Molière ἐγένετο ἐκ τῆς ἰταλικῆς, ἡ μετάφρασις τοῦ El Criticon ἐγένετο ἐκ τῆς γαλλικῆς, ὡς ρητῶς ἀναφέρεται ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 233 (62) χειρογράφου τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐνταῦθα πρέπει ἀκόμη νὰ προστεθῆ, ὅτι ἡ γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ El Criticon φέρεται ὑπὸ τὸν τίτλον: «L'homme detrompé ou le Criticon... traduit de l'Espagnol», ὅρα συμφωνεῖ πρὸς τὸν τίτλον τῆς ἐλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰωάννου Ράλλη (1754) καὶ ὅτι εἰς τὸ φ. 2^ο τοῦ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 233 (62) χειρογράφου ἀναγινώσκομεν: «ὁ παρὼν τόμος περιέχει τὰ περὶ νεότητος ἤτοι τῆς πρώτης ἡλικίας», δηλαδὴ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ El Criticon, εἰς δὲ τὸ φ. 10^ο τοῦ ἑτέρου ὑπ' ἀριθ. 234 (63) χειρογράφου τὴν ἔνδειξιν: «Μέρος πρῶτον. Περὶ νεότητος ἢ περὶ τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου».

Ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ταύτης μεταφράσεως τὸ El Criticon (ἢ ὁ Κριτίλος καὶ ὁ Ἀνδρόνιος) μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἀνωνύμου τινός, ὡς γράφει ὁ Δημοσθένης Ρουσσος², καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Σταμάτη, ὡς ἐνόμιζεν ὁ V. A. Urechia³, τοῦτο δ' ἀποδεικνύει πρόχειρος ἀντιβολὴ τῶν τίτλων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως τε μᾶς λέγει ρητῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ρουμάνος μεταφραστὴς εἰς τὸν τίτλον τῆς ρουμανικῆς μεταφράσεως ἔχοντα οὕτω: «Critic și

1. Ἡ μετάφρασις αὕτη ἀπόκειται χειρόγραφος ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 8242 (Κατάλ. Addit.). Τὸ χ/φον τοῦτο εἶναι ὁ Α' τόμος, ὡς λέγεται ἐν φ. 3^ο, καὶ περιλαμβάνει τὴν μετάφρασιν τῆς κωμωδίας τοῦ Ἀναισθήτου (L'Étourdi). Ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἐγράφη καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 8243 χ/φον, ὃπερ περιέχει τὴν μετάφρασιν τοῦ Sganarelle, ou le Cocu imaginaire. Αἱ δὲ μεταφράσεις ἔργων τοῦ Voltaire ἐγράφησαν δι' ἄλλης χειρὸς. Βλ. Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 15 (1921), σ. 294-295. A. Camariano, Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română, București 1946, σ. 123, σημ. 2.

2. D. Russo, Studii și critice, București 1910, σ. 105.

3. V. A. Urechia ἐν Ateneul Român, Iași 1861, σ. 33. Τοῦ ἰδίου, Istoria Românilor, τόμ. V, București 1893, σ. 525. Ἐσφαλμένως καὶ οἱ Pompiliu Eliade (De l'influence française..., Paris 1898, σ. 332 κέ.) καὶ É. Picot (Strélabickii 365 (29) No 26) ὑπέθεσαν, ὅτι ἡ ρουμανικὴ μετάφρασις ἐγένετο ἐκ τῆς γαλλικῆς γλώσσης. D. Russo, ἔ.ἀ., σ. 105. Τοῦ ἰδίου, Manuscrisele grecești din Bibl. Acad. Române. Notițe critice și paleografice (ἀνάτ. ἐκ τῆς Noua Revistă Română III, 1901), București 1901, σ. 5.

Androniusŭ, acum întâiu tipărit¹, în zilele prea luminatului și prea înălțatului Domnului nostru Mihail Constantin Suțulŭ Voevodŭ, cu mila lui Dumnezeu domnŭ Țării Moldovei, cu blagoslovenia și toata cheltuiala Prea Sfinției Sale, kyriu kyr Iacovŭ, archiepiscopŭ și mitropolitŭ Moldaviei. Pre câtŭ s'au putut tălmăci noao capete până acumŭ de pre limba grecească, pre limba noastră moldovenească, s'au datu în tipariu, în tipografia Prea Sfinției Sale cea din nou făcută, în Sfânta Mitropolie, în Iași, la anul dela Hr. 1794. S'au tipărit de popa Mihalake tipografu și de Gerasimu ierodiaconu tipografu »². Μεταφράζω τὸν τίτλον τοῦτον εἰς τὴν ἑλληνικὴν: « Κριτίλος καὶ Ἄνδρόνιος νῦν τὸ πρῶτον ἐκτυπώθεις κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πεφωτισμένου καὶ ὑψηλοτάτου ἄρχοντος ἡμῶν Μιχαὴλ Κωνσταντίνου Σούτσου, βοεβόδα, ἐλέω Θεοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβικῆς χώρας, εὐλογία καὶ ἐξόδοις τοῦ πανιερωτάτου κυρίου κυρίου Ἰακώβου, ἀρχιεπισκόπου καὶ μητροπολίτου Μολδαβίας. Ἐφ' ὅσον κατέστη δυνατὸν νὰ συντεθοῦν ἐννέα κεφάλαια μέχρι τοῦδε ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν μολδαβικὴν διάλεκτον, ἐδόθησαν πρὸς ἐκτύπωσιν εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῆς πανιερότητός Του, τὸ ὁποῖον ἀνεκαινίσθη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Μητροπόλει τοῦ Ἰασίου τῷ 1794. Ἐξετυπώθη ὑπὸ τοῦ ἱερέως Μιχαλάκη, τυπογράφου, καὶ τοῦ Γερασίμου ἱεροδιακόνου, τυπογράφου ».

Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ Κριτίλου καὶ Ἄνδρονίου κατὰ τὸν ἀείμνηστον Δημοσθένην Ροῦσσον « ἐδημοσιεύθη βραδύτερον ἐν τῇ « Παιδαγωγία » τοῦ Γαβριὴλ Καλλονᾶ »³. Διὰ τὰ γράφη οὕτως ὁ

1. Ὁ Ρουμάνος μεταφραστὴς φαίνεται, ὅτι ἐσκόπευε νὰ ἐκτυπώσῃ ἀμέσως τὴν μετάφρασίν του.

2. Βλ. Ion B i a n u - N. H o d o ș, Bibliografia Românească Veche, τόμ. II, București 1910, σ. 359-361, ἀρ. 574. Βλ. καὶ N. C a r t o j a n, Istoria a literaturii Rom. Vechi, λιθογραφημένα πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις τοῦ ἔτους 1933, București 1933, σ. 283.

3. D. R u s s o, Studii și critice, αὐτόθι. Ὁ πλήρης τίτλος τῆς « Παιδαγωγίας » ἔχει οὕτω: « Παιδαγωγία, περιέχουσα πάνυ ὠφελίμους νοουθεσίας τε καὶ οἶον δὴ κανόνας περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἀνατρέφεσθαι τὰ παιδιά, συντεθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἐν ἱεροδιδασκάλοις ἀρίστου κυρίου Γαβριὴλ Καλλονᾶ τοῦ ἐξ Ἄνδρου, μετ' ὅσης δὲ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθεῖσα καὶ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα παρὰ Ἰγνατίου ἀρχιμανδρίτου καὶ Γεωργίου Καλλονᾶ τῶν αὐταδέλφων. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας παρὰ τῷ Φρᾶντζ Ἄντωνίῳ Σχραϊμβλ. 1800 ». Δ η μ. Γ κ ί ν η - Β α λ. Μ έ ξ α, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 6-7, ἀρ. *33.

Δημοσθένης Ρουσσος, φαίνεται, ὅτι εἶχε κάμει προηγουμένως ἀντιβόλῃν τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας χειρογράφων τῆς ἑλληνικῆς ὑπὸ Ἰωάννου Ράλλη μεταφράσεως τοῦ ἔργου τοῦ Γρασιάν πρὸς τὸ κείμενον τοῦ αὐτοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ « Παιδαγωγία » τοῦ Γαβριήλ Καλλονᾶ. Ἄλλως τε, ὡς εἰς τὰ ἐν λόγῳ χειρόγραφα, οὕτω καὶ εἰς τὴν « Παιδαγωγίαν » τοῦ Καλλονᾶ περιλαμβάνεται μόνον τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Γρασιάν. Ὅθεν, δὲν δύναμαι νὰ συμφωνήσω πρὸς τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληξεν ὁ φίλος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶς εἰς τὸ δεύτερον τμήμα τῆς διὰ τὸν Γαβριήλ Καλλονᾶν, ὡς μεταφραστὴν τοῦ Γρασιάν, μελέτης του, δημοσιευθείσης εἰς τὸν 13^{ον} τόμον τῶν « Ἑλληνικῶν »¹. Τὸ ὀρθότερον, φαίνεται, εἶναι, ὅτι ὁ ἐξ Ἄνδρου λόγιος Γαβριήλ Καλλονᾶς ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ « Παιδαγωγία » τοῦ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἰωάννου Ράλλη, ἣτις ἐγένετο ἐν Ἰασίῳ τῷ 1754 ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ ἔργου τοῦ ἐπιφανοῦς Ἰσπανοῦ πεζογράφου.

Β' – Δημητρίου Καταρτζῆ βιογραφικά.

Ὁ Δημήτριος Καταρτζῆς φέρεται μὲ πολλὰ ὀνόματα: *Δημητράκης Φωτάκης* καὶ εἰς τὴν ρουμανικὴν *Dumitrache Fotache* ἢ *Δημήτριος υἱὸς τοῦ τζελεπῆ Φωτίου*². Ἐπίσης *Δημήτριος Παναγιωτάκης*. Τὸ ὄνομα *Παναγιωτάκης* ὁ Ρουμάνος ἱστοριοδίφης V. A. Urechia νομίζει, ὅτι ἐσφαλμένως ἀπεδόθη εἰς τὸν Δημήτριον Καταρτζῆν - Φωτιάδην³, ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἀναφέρεται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸν τίτλον τῶν

1. « Ὁ Καλλονᾶς, γράφει ὁ Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶς, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γρασιάν μετάφρασε μόνον τὸ πρῶτο μέρος. Ἀλλὰ σὲ τί γλῶσσα γνώρισε τὸ ἰσπανικὸ διήγημα ὁ Καλλονᾶς;... Φιλοτέχνησε τὴ δική του [μετάφραση] μὲ βάση τὴ γαλλικὴν μετάφραση τοῦ ἔργου, ποὺ ἐγένετο ἀπὸ ἀνώνυμο στὴ Χάγη τὸ 1708 καὶ 1709... Δὲν ξέρουμε πότε ὁ Καλλονᾶς τὸ μετάφρασε ». Ἐμμ. Κριαρᾶ, ἔ.ἀ., σ. 311, 313.

2. Hurmuzaki, Documente grecești privitoare la istoria Românilor, publicate de N. Iorga, τόμ. XIV, μέρ. II, 1716 - 1777, București 1917, σ. 1178. Const. Giurescu, Istoria lui Iordache Stavracoglu, Omagiu lui Ion Bîanu, București 1927, σ. 4 - 5. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἡ « Δικανικὴ Τέχνη » τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ - Φωτιάδου, Ἐπετηρὶς Ἀρχείου Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τ. 3 (1950), σ. 21.

3. V. A. Urechia, Istoria Românilor, τόμ. IV, București 1893, σ. 160.

χειρογράφων τῆς « Δικανικῆς Τέχνης » αὐτοῦ¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν τίτλον τῆς μεταφράσεώς του τῶν « Πολιτικῶν τοῦ μουσιοῦ Ρεάλ »². Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν περισσότερα πράγματα διὰ τὸ πατρωνυμικὸν τοῦτο τοῦ Δημητρίου Φωτάκη ἢ Φωτιάδη³. Μόνον εἰάν δεχθῶμεν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐφέρετο ὑπὸ τὸ ἐπωνύμιον Φώτιος, τότε πιθανῶς τὸ Παναγιωτάκης ἀπετέλει τὸ πατρικὸν βαπτιστικὸν ὄνομα. Τὸ Φώτιος μετεγράφη εἰς Φωτάκης (φαναριωτικὴ συνήθεια ὑποκορισμοῦ) καὶ ρουμανιστὶ *Fotache*, κατόπιν δὲ Φωτιάδης ἐπὶ τὸ λογιώτερον. Τὸ κλουτζάρης (*clucer*) δὲν εἶναι ὄνομα, ἀλλ' ἀξίωμα. Συνήθως δ' οὗτος ὑπογράφει Δημήτριος Φωτάκης κλουτζάρης ἢ Δημήτριος κλουτζάρης Καταριτζῆς. Καὶ εἰς τὰ ἐν τῇ ρουμανικῇ γλώσσει ἔγγραφα φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Dumitrache cluceru Catargiu*⁴.

Τὸ Καταριτζῆς ἀποτελεῖ ὑστερογενὲς ἐπώνυμον τούτου, ὅπερ ἀπέκτησεν, ὅταν ἔλαβε σύζυγον κόρην ἐκ τῆς οἰκογενείας Καταριτζῆ. Τοῦτο λέγει ὁ I. C. Filitti, συμφώνως πρὸς ἀνεκδότους σημειώσεις τοῦ Șt. D. Greceanu⁵, εἶναι δὲ γνωστὸς ἐν Βλαχία ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου Καταριτζῆ Στέφανος, πατὴρ τοῦ πολιτικοῦ *Barbu Katargiu* (Μπάρμπου Καταριτζῆ)⁶.

Τὰ βιογραφικὰ ταῦτα περὶ Δημητρίου Καταριτζῆ στοιχεῖα ἐκτενέστερόν πως παρέθεσα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς κατὰ τὸ 1950 δημοσιευθείσης μελέτης μου περὶ τῆς « Δικανικῆς Τέχνης » τοῦ ἀνδρός. Ἐν σχέσει πρὸς ταῦτα ὁ Κων. Δημαρᾶς ἔγραψε τῷ 1955 τὰ ἑξῆς: « Ὁ Δ. Οἰκονομίδης, προλογίζοντας τὴν ἐργασία του ἢ « Δικανικὴ Τέχνη » τοῦ Δημητρίου Καταριτζῆ - Φωτιάδου, παρέχει καὶ ἄλλες πληροφορίες ἀπὸ ρουμανικὰ βοηθήματα ὡσὸς ἡ ἐργασία του δὲν ἀποτελεῖ

1. C. Litzica, Catalogul manuscriselor grecești, București 1909, σ. 157. N. Camariano, Catalogul manuscriselor grecești, τόμ. II, București 1940, σ. 142. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ., σ. 23.

2. Βλ. Ἄθαν. Παπαδόπουλον - Κεραμέα, ἐν Ἐπετ. Παρνασσοῦ Ε', ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 25. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἡ γλωσσικὴ θεωρία τοῦ Καταριτζῆ, Ἀθηνᾶ, τόμ. 50 (1940), σ. 196.

3. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ., σ. 23, σημ. 6.

4. V. A. Urechia, Istoria Românilor, τόμ. V, București 1893, σ. 504. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ., σ. 24.

5. I. C. Filitti, Cronicarul Dumitrache, Rev. Ist. Rom., τ. III, București 1933, σ. 8 (ἀνάτ.). Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ., σ. 24.

6. Vechimea familiei Katargiu ἐν Ang. Demetriescu, Discursurile lui Barbu Katargiu, Bucuresci 1886, σ. XX. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ., σ. 24, ἔνθα καὶ σχετικαὶ παραπομπαί.

πρόοδο ἐπάνω στίς προηγούμενες, τῶν ὁποίων τίς δυὸ δὲν τίς εἶχε ὑπόψη του»¹. Αἱ δύο μελέται, πού δὲν εἶχα ὑπ' ὄψιν μου, εἶναι ἰδι-
καί του: ἡ πρώτη ἐπιγράφεται «*Ἐνα ἀνέκδοτο ἔργο τοῦ Δ. Καταρι-
τζῆ*» καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν Παιδεία, τόμ. Α' (1947),
σ. 383 - 387, 430 - 435, 482 - 488, ἡ δὲ δευτέρα ἀποτελεῖ κεφάλαιον
τῆς Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἔκδ. α', τόμ. Α' [Ἀθῆ-
ναι 1948], σ. 146 - 149 [= ἔκδ. β', αὐτόθι 1954, σ. 152 - 155].
Ἰδωμεν τί λέγει ὁ Κ. Δημαρᾶς περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Δ. Καταριτζῆ
εἰς τὴν ἐν τῇ Παιδείᾳ μελέτην του (σ. 383): «*Ἡ βιογραφία τοῦ
Δημητρίου (Δημητράκη, κατὰ τὰ φαναριωτικὰ ἔθιμα) Καταριτζῆ... δὲν
μᾶς εἶναι καλὰ γνώριμη. Στὴν ἔλλειψη σχετικῶν στοιχείων προστίθε-
ται ἡ δυσκολία ὅτι ἀπαντᾷ μὲ διάφορα ὀνόματα σὲ ἔγγραφα καὶ ἐντυπα
τῆς ἐποχῆς: τὸ οἰκογενειακὸ του ἦταν Φωτιάδης ἢ Ἴσως καὶ
Φωτάκης. Καταριτζῆς ἦταν πιθανότατα τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα
τῆς γυναίκας του, πού τὸ ἐπῆρε κι αὐτὸς καθὼς φαίνεται. Ὁ
ἴδιος ὑπογράφεται μὲ τὸ βαπτιστικὸ του καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα
ὀνόματα: Παναγιωτάκη καὶ Κλουτζιάρης², ἢ καὶ τὰ δύο». Ἀντὶ τῶν
εἰκασιῶν καὶ πιθανολογιῶν τούτων, πού ἐπαναλαμβάνει καὶ εἰς τὴν
Ἱστορίαν του τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐγώ, ὡς εἶδομεν ἄνω-
τέρω, παρουσίασα τὰ πράγματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ξένων ἱστορικῶν
πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Ὅθεν ἡ ἔρευνα, οὐδόπως εἶχε νὰ ὠφεληθῇ
ἐκ τῆς παραπομπῆς τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὰ δύο ὡς ἄνω μὴ ἀναφερ-
θέντα ὑπ' ἐμοῦ δημοσιεύματα τοῦ Κ. Δημαρᾶ σχετικῶς μὲ τὸν βίον
τοῦ Δ. Καταριτζῆ. Ἐπειτα, ἂν καὶ κατὰ πόσον τὰ ὑπ' ἐμοῦ παρατε-
θέντα νεώτερα περὶ τοῦ ἀνδρὸς βιογραφικὰ στοιχεῖα «δὲν ἀποτελοῦν
πρόοδο ἀπάνω σὶὸ ζήτημα», τοῦτο ἄς τὸ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης.*

Ὅταν κατόπιν ὁ Κ. Δημαρᾶς ἐξέδωκε μετὰ σχολίων τὸ ἔργον τοῦ
Καταριτζῆ «*Ἐγκώμιο τοῦ φιλοσόφου μακαρισμοῦ τοῦ ὀρθοδόξου
ψόγος τοῦ ἀθέου ταλάνισμα τοῦ δεισιδαίμων*», Ἀθήνα 1955, 8ον,
σς. 66, στηριζόμενος εἰς τὰς ἡμετέρας νεωτέρας, ὡς ἄνω, βιογραφικὰς
περὶ τοῦ ἀνδρὸς εἰδήσεις, ἔγραψε (σ. 59, χωρὶς παραπομπὴν εἰς τὴν
ἐργασίαν μου) τὰ ἑξῆς: «*Ὁ Καταριτζῆς φέρεται μὲ πολλὰ ὀνόματα.
Πάντως Δημήτριος καὶ Παναγιωτάκη ἢ Φωτάκης ἢ Φωτιάδης ἢ*

1. Δ η μ η τ ρ ί ο υ Κ α τ α ρ τ ζ ῆ, Ἐγκώμιο..., ἔκδ. Κ. Δ η μ α ρ ᾶ, Ἀθήνα 1955, σ. 35.

2. Ποτὲ δὲν ὑπογράφει Δημήτριος Κλουτζιάρης ἀλλὰ Δημήτριος Φωτάκης Κλουτζάρης ἢ Δημήτριος Κλουτζάρης Καταριτζῆς ἢ Φώτης Κλουτζάρης.

Καταριζῆς ἢ Κλουτζάρης¹. Τὸ Φωτιάδης εἶναι μεταγενέστερος λόγιος τύπος τοῦ Φωτάκη· τὸ τελευταῖο αὐτὸ επικρατεῖ σταθερὰ στὰ ἀρχειακὰ κείμενα. Ἐχάθηκε ὅταν μὲ τὸ γάμο του ὁ Φωτιάδης ἐπῆρε τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του καὶ ὀνομάσθηκε Καταριζῆς. Τὸ Κλουτζάρης εἶναι ὁ τίτλος του, μὲ τὸν ὁποῖο ἀγαπᾶ νὰ στολίζεται. Παναγιώτης μπορούσε νὰ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, ἂν πολλὰ πιθανὰ πληροφορίες δὲν τὸν ἔφεραν γιὸ ἐνὸς Φώτη, ἰζελεπῆ, ἢ Φωτάκη. Αὐτὴν τὴν στιγμήν δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐξιχνιάσουμε τὸ μυστήριον· ἐκεῖνο ὅμως πὺν φαίνεται δύσκολο εἶναι νὰ τοῦ προσγράψουμε ἓνα ὄνομα παραπάνω καὶ νὰ τὸν ταυτίσουμε μὲ ἓνα Φώτη Κλουτζάρη². τὸ μόνο σίγουρο εἶναι τὸ βαπτιστικὸ του ὄνομα Δημήτριος. Ἀντίθετα, ἂν δὲν ἔχει γίνει μιὰ μεγάλη σύγχυσις (καὶ τὴν πιθανότητα αὐτὴν μπορούμε νὰ τὴν ἀποκλείουμε) ὅπου ἀπαντοῦμε Δημήτριον Φωτάκη σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ἔχουμε νὰ τὸν ταυτίζουμε μὲ τὸν Καταριζῆ». Ἐὰν τὸ κείμενον τοῦτο τοῦ Κ. Δημαρᾶ συγκρίνωμεν πρὸς τὰ ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηρικθέντα, τότε θὰ δυνηθῶμεν, νομίζω, νὰ μορφώσωμεν σαφεῖ περὶ τοῦ ζητήματος γνώμην, θεωροῦντες ὡς ἀνακριβὲς καὶ ὑπερβολικὸν τὸ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενον, ὅτι « τὸ μόνο σίγουρο εἶναι τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα [τοῦ Καταριζῆ] Δημήτριος ». Ὡστε τὸ Καταριζῆς τοῦλάχιστον δὲν εἶναι « σίγουρο » ;

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα εἰς τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ Καταριζῆ δὲν θεωρῶ πειστικὰ ὅσα λέγει ὁ Κ. Δημαρᾶς. « Μιὰ προσέγγισις εἰς τὴν ἐποχὴ τῆς γέννησός του, γράφει, μᾶς δίνει ὁ Περραιβός, πὺν λογαριάζει, ὅτι γύρω στὰ 1790 ὁ Καταριζῆς ἦταν σχεδὸν 70 χρονῶν. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν ἐνισχύουν οἱ μαρτυρίαι τοῦ Κάλφογλου, πὺν τὸν ὀνομάζει « γέροντα » γύρω στὰ 1795 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Σταμάτη (ἢ

1. Τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον ὄνομα τοῦ Καταριζῆ, ἀλλὰ τίτλον, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Κ. Δημαρᾶς λέγει κατωτέρω.

2. Ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν γράφοντα. Καὶ εἰς τὴν σελ. 35 τῆς ἐκδόσεως τοῦ « Ἐγκωμίου » ὁ Κ. Δημαρᾶς λέγει, ὅτι συσκοτίζω « τις γνώσεις μας γιὰ τὸν ἄνθρωπον (Καταριζῆ) », διότι « ταυτίζω », λέγει, « μαζί του χωρίς ἀρκετὰ τεκμήρια ἓνα Φώτη Κλουτζάρη ». Δὲν νομίζω, ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ Κ. Δημαρᾶς, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἀπαντῶμεν ἕτερον Κλουτζάρην μὲ τὸ ὄνομα Φώτιος εἰμὴ μόνον τὸν Καταριζῆν. Διὸ καὶ τὸν ταυτίζομεν μὲ τὸν Δημήτριον Καταριζῆν. Ἄν δ' ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἀναφερομένου ὑπ' ἐμοῦ ἐγγράφου (Ἡ « Δικαν. Τέχνη », σ. 22) δὲν φέρεται Φωτάκης Κλουτζάρης ἀλλὰ Φώτης Κλουτζάρης, τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σοβαρὸς λόγος, διὰ ν' ἀπορρίψωμεν τὸν ταυτισμὸν καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὸν Φώτην Κλουτζάρην ἕτερον τοῦ Φωτάκη Κλουτζάρη πρόσωπον.

του Δανιήλ Φιλιππίδη;) πού τόν ὀνομάζει στα 1790 « notre très vénéré patriarche ». Μποροῦμε, λοιπόν, νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἡλικία πού μᾶς δίνει ὁ Περραιβός εἶναι περίπου σωστή, ὅτι γεννήθηκε ἀνάμεσα στα 1720 καί στα 1725 »¹. Ἐγὼ μὴ πεισθεὶς εἰς ὅσα μᾶς παραδίδει ὁ Περραιβός γράφω εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν μελέτην μου (σ. 20): « Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Δημητρίου Καταριτζῆ - Φωτιάδου δὲν ἐξηκριβώθη ἀκόμη, γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ἀπέθανεν εἰς Βουκουρέστιον εἰς ἡλικίαν ὑπερεβδομηκονταετῆ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1807², καθὼς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν ἱστοριοδίφην I. C. Filitti ὁ Δημοσθένης Ρουσσός »³. Ἐὰν λοιπὸν δώσωμεν πίστιν εἰς ὅσα γράφει ὁ I. C. Filitti, καθ' ἃ ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀκριβολόγος καὶ ἐμβροιδῆς περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα Δημοσθένης Ρουσσός, τότε ὁ Δημήτριος Καταριτζῆς ἐγεννήθη οὐχὶ « ἀνάμεσα στα 1720 καί στα 1725 », ὡς ὑποστηρίζει ὁ Κ. Δημαρᾶς⁴, ἀλλὰ πιθανώτερον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1730 - 1735, τὸ δὲ γραφόμενον, ὅτι « γέρος πιά ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ ὄχι τὴν ἐργασία »⁵ δὲν δύναμαι νά δεχθῶ χωρὶς ἐπιφύλαξιν, διότι, ἐφ' ὅσον ἀπέθανε τῷ 1807, ὑπερεβδομηκονταετῆς, τότε κατὰ τὸ 1790 ἔπρεπε νά ἦτο 55 - 60 ἐτῶν περίπου.

Τέλος ἐρχόμεθα εἰς τὸ ζήτημα τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῆς « Δικανικῆς Τέχνης » τοῦ Καταριτζῆ⁶. Τὸ ἔργον τοῦτο, γράφω, « παρουσιάζει τὴν αὐτὴν γλωσσικὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ εἰς τὸν πρόλογον τῆς μεταφράσεως τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ρεάλ. Ἡ φράσις τοῦ Καταριτζῆ εἶναι πολύπλοκος καὶ δὲν ἱκανοποιεῖ καθόλου, ἀδυνατοῦσα νά προσαρμοσθῆ εἰς μίαν ἀναλυτικὴν γλῶσσαν, ὡς εἶναι ἡ δημοτικὴ, ἀναπτύσσεται δὲ περὶ τοὺς περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς πυρῆνας. Καθὼς βλέπομεν, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν δημώδη τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, παραδόξως δὲ προσεγγίζει περισσότερον πρὸς τὴν τότε ἀρχαίζουσαν »⁷. Γράφων

1. Παιδεία Α' (1947) 383.

2. Τὴν χρονολογίαν ταύτην τοῦ θανάτου τοῦ Καταριτζῆ δέχεται καὶ ὁ Κ. Δημαρᾶς, Παιδεία, ἔ.ἀ., σ. 383: « Ἐκεῖ πέθανε (δηλ. στή Βλαχία) στα τέλη τοῦ 1807 ». Πρβλ. τοῦ ἰδίου, Ἱστορ. τῆς Νεοελλ. Λογοτ., β' ἔκδ., σ. 152.

3. I. C. Filitti, Cronicarul Dumitrache, σ. 8.

4. Κ. Δημαρᾶς, Ἱστορ. τῆς Νεοελλ. Λογοτ., β' ἔκδ., σ. 152.

5. Κ. Δημαρᾶς, Δημ. Καταριτζῆ, Ἐγκώμιο..., σ. 35.

6. Ἀπορῶ διὰ ποῖον λόγον ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει, ὅτι « ἡ ἔκδοσις τῆς Δικαν. Τέχνης θὰ πρέπει νά ξαναγίνει » (Ἐγκώμιο, σ. 36). Εἰς ποίους λόγους στηρίζει τὴν γνώμην του ταύτην; Δὲν μᾶς λέγει.

7. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ., σ. 56.

οὕτως, ἐνόουν, ὅτι ὁ Καταρτζῆς ἐχρησιμοποίει γλῶσσαν μεικτὴν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Κ. Δημαρᾶς ἐν προκειμένῳ γράφει τὰ αὐτὰ περίπου ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Νεοελλ. Λογοτ., ἔκδ. β', σ. 154: « ἡ προσπάθειά του (τοῦ Καταρτζῆ) ὁμως ἀστόχησε: ὁ τιμημένος καὶ ἀξιωματοῦχος αὐλικὸς ἀναγκάσθηκε γλήγορα, ἀφοῦ γιὰ ὀκτὼ χρόνια ἀγωνίσθηκε νὰ ἐπιβάλλει τὸ γλωσσικὸ του σύστημα, νὰ τὸ ἐγκαταλείψει καὶ νὰ τραπεῖ πρὸς τὴ μέση λύση »¹. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι αἱ γνώμαι ἀμφοτέρων ἡμῶν συμπύπτουν, διότι καὶ ἐγὼ ἐχαρακτήρισα τὴν γλῶσσαν τοῦ Καταρτζῆ ὡς μεικτὴν. Διὸ ἀδυνατῶ νὰ ἐννοήσω πῶς οὗτος ἔγραψε βραδύτερον, ὅτι τὰ σχόλιά μου διὰ τὴν γλωσσικὴν τῆς Δικανικῆς Τέχνης μορφήν « μποροῦν νὰ παραπλανήσουν ὅσους τὰ ἐμπιστευθοῦν »². Σημειωτέον ἀκόμη, ὅτι ὑπεστήριξα καὶ τοῦτο: ὅτι ὁ Καταρτζῆς δὲν ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεωριῶν του καὶ ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα τῷ 1791, τὴν δὲ γνώμην μου ταύτην ἐστήριξα εἰς ὅσα ἐπ' αὐτοῦ μᾶς παραδίδει ὁ Κοδρικᾶς. Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν γνώμην βλέπω, ὅτι διατυπώνει καὶ ὁ Κ. Δημαρᾶς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ « Ἐγκωμίου », σ. 34.

Γ' -- Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ρήγα Βελεστινλή.

Ὁ Γιάννης Ἄργ. Τόζης εἰς τὴν μελέτην του « Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν περὶ Βελεστινλή ἐπὶ τῇ 155^η ἐπετείῳ τοῦ μαρτυρίου του »³ ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ρήγα Κωστῆν γράφει: « Ἐὰν τὸ ὄνομα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀδελφοῦ τοῦ Ρήγα παρήχθη ἐκ τοῦ Νίνικου, μήπως πρόκειται ἐνταῦθα περὶ Νίκου, τῆς πρώτης συλλαβῆς ντὶ οὔσης τὸ ἄρθρον *de*. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, λέγει ὁ Τόζης, δεόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ρήγα ἦτο Νῖκος καὶ ὄχι Κωστῆς »⁴.

Τοῦτο ὁμως οὐδόλως εὐσταθεῖ, διότι *Νίνικου* εἰς τὴν ρουμανικὴν σημαίνει *Κωνσταντῖνος, Κώστας, Κωστῆς*. Τὸ ὄνομα *Νῖκος* λέγεται *Nicolae, Niculae, Nicu* καὶ οὐδέποτε *Νίνικου*. Ἄλλως τε εἰς τὰ ἔγγραφα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ρήγα Βελεστινλή ρητῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Cóstea = Κωστῆς*. Π.χ. εἰς ἔγγραφον ἐνὸς *Stoian Cazangiu*,

1. Πρβλ. καὶ Ἐγκώμιο..., σ. 34.

2. Ἐγκώμιο, σ. 36.

3. Ἑλληνικὴ Δημιουργία, τόμ. 13 (1954), σ. 47 - 50, 96 - 101.

4. Ἐνθ' ἀν., σ. 49. Τὰ αὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνει ἐν τῇ μελέτῃ του « Ἡ φήμη τοῦ Ρήγα ἐν Ἀμερικῇ », Ἀθηνᾶ 58 (1954), σ. 80.

ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Μιχαήλ Κωνσταντίνου Σουτσον, λέγονται τὰ ἑξῆς:

Jăluesc mării tale pentru
Riga Grămaticu de aici, că
având la un Costea, fratile nu-
mitului¹...

Παραπονοῦμαι πρὸς τὴν ἡμε-
τέραν Ὑψηλότητα διὰ τὸν Ρήγαν
τὸν Γραμματικὸν ἀπὸ ἐδῶ, διότι
ἔχων οὗτος ἓνα Κωστῆν, ἀδελφὸν...

Εἰς ἕτερον ἔγγραφον ὑπὸ χρονολογίαν 28 Ἰανουαρίου 1792 ἀνα-
φέρεται πάλιν ρητῶς ὁ Κωστῆς ὡς ὀφειλέτης χρημάτων².

Κατόπιν ὁ Γ. Α. Τόζης γράφει: «Εἰς παλαιὸν Σιατιστινὸν
κατάστιχον, τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζω πρὸς δημοσίευσιν, γίνεται λόγος περὶ
τινος «κυρ Νικου Ριγα» ὡς συνεταιρισθέντος μετὰ τοῦ κατα-
σιχογράφου τῆν 16ην Ἰουλίου 1788, τοῦ συνεταιρισμοῦ διαλυθέντος
μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς καὶ πλέον ἔτους. Τὰ ἔχνη τῆς οἰκογενείας Ρήγα
χάνονται ἔκτοτε ἐν Σιατίστῃ, ἀφ' οὗ καὶ εἰς τὸ προμνημονευθὲν Κτη-
ματολόγιον τῆς Σιατίστης, ὅπερ κατηρτίσθη τὸ 1792, ρητῶς μνημο-
νεύεται ἄλλη οἰκογένεια ὡς κατοικοῦσα εἰς τὸ «σπίτι τοῦ Ρήγα». Πα-
λαιότερον ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Ρήγας εἶχε συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ μίαν
μακεδονικὴν οἰκογένειαν, τοὺς ὁποίους ὁ λατρός Δημήτριος Φεραῖος
(βλ. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, Ἀθῆναι 1910, σ. 266) ἐχαρακτή-
ρισε «πνευματικούς». Τὸ γεγονός ὅτι μεταξὺ τῶν ἐνθερμοτέρων
συνεργατῶν τοῦ Ρήγα ἦσαν πολλοὶ Σιατιστεῖς, μᾶς ἐμβάλλει εἰς σκέ-
ψεις μὴ τυχὸν ὁ ἐν τῷ Κατασίχῳ μνημονευόμενος «κυρ Νικος
Ριγα» ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ ἀδελφός του ἢ ἔστω καὶ κανένας ἄλλος
συγγενῆς τοῦ Ρήγα»³.

Δὲν νομίζω, ὅτι δύναται νὰ συσχετισθῇ ὁ ἐκ Σιατίστης Νίκος
Ρήγας μὲ τὸν ἀδελφὸν τοῦ πρωτομάρτυρος ἐκ μόνου τοῦ ἐπωνύμου
Ρήγας, διότι οἰκογένειαι μὲ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ὑπάρχουν πολλαχοῦ
τῆς Μακεδονίας, Ἡπείρου, Πελοποννήσου καὶ ἄλλων τόπων. Ἄλλως τε
καὶ τὸ βαπτιστικὸν Νίκος οὐδόλως συμπίπτει μὲ τὸ Κωστῆς. Ἄν τέλος
πρόκειται περὶ συγγενοῦς του ἢ ὄχι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζω-
μεν. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν εὐσταθεῖ καὶ ἡ ἑτέρα εἰκασία τοῦ
Τόζη περὶ τοῦ *well known Greek Rigas*, διὰ τὴν ἀφιξιν τοῦ ὁποίου
εἰς Βαλποραΐζο τῆς Χιλῆς κάμνει λόγον ἀνταπόκρισις τῆς ἀμερικανι-

1. Emil Vîrtosu, Nou despre Riga Veleştinul premergătorul
independenței grecești, București 1946, σ. 14, anexa 2.

2. Emil Vîrtosu, ἔ.ἀ., σ. 9 καὶ 15.

3. Ἑλλην. Δημιουργία, ἔ.ἀ., σ. 49 - 50.

κῆς ἑφημερίδος New York Daily Advertiser, φ. τῆς 4ης Αὐγούστου 1829 ἐκ Λίμας, Περού¹. Διὰ τὸν συσχετισμὸν τοῦ προσώπου τούτου μὲ τὸν ἀδελφὸν τοῦ πρωτομάρτυρος χρειαζόμεθα θετικωτέρας ἱστορικὰς εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔλλείπουν.

Δ' - Ἡ ῥίμα τοῦ Σταυράκογλου.

Ὁ Γ. Παπαχαραλάμπος δημοσιεύσας « Τὸ ποίημα τοῦ Σταυράκογλου Σπαθαρέα Κωνσταντινοπολίτου κατὰ Κυπριακὸν χειρόγραφον » εἰς τὸ περιοδικὸν « Κυπριακαὶ Σπουδαί » 15 (1951), Λαογραφικὸν Παράρτημα II, σ. λθ' - με', γράφει (σ. λθ') : « Περὶ τοῦ ποιητοῦ δὲν ἔχομεν πληροφορίας. Σύγχρονος μαρτυρία ἀναφέρει « ὡς καὶ ρημάδα τὸν ἔβγαλαν μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ τὴν ἐτύπωσαν εἰς τὴν Βενετίαν ». Ὁ Κ. Σάθας ἀναφέρει σχετικῶς « ἀνώνυμός τις Κωνσταντινοπολίτης, ὡς φαίνεται, ἐθρηνώθησε τὸ τραγικὸν τοῦ Σταυράκογλου τέλος ». Μερικαὶ λέξεις τοῦ Κυπριακοῦ χειρογράφου, ὡς « γιὰ τὰ σὲν » στ. 88, « τί τσαμπουνίζεις γάδαρε » στ. 100, « τὰ ἄσπρα μου ἄς ἔν καλά » στ. 122, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον, δίδουσι λαβὴν εἰς ὑπόθεσιν, ὅτι πρόκειται περὶ Κυπρίου ποιητοῦ. Πλὴν ὅμως αὐταὶ εὐρίσκονται παρηλλαγμέναι εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Legrand. Εἰς τὸν στίχον ὅμως 204 τοῦ Κυπριακοῦ χειρογράφου ὑπάρχει ἡ φράσις « θέλεις πελλογρατίσει », ἡ ὁποία εἰς τὴν ἔκδοσιν Legrand (στίχ. 247) ἀπαντᾷ « θέλεις μπελιγγραντίσεις ». Λέξις σχετικὴ μὲ τὸ μπελιγγραντίσεις δὲν ὑπάρχει, ἐνῶ ὀγρατίζω καὶ πελλογρατίζω ὑπάρχει εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον καὶ σημαίνει μπερδεύομαι σὲ φασαρίες ἢ καὶ ἀρρώστειες. Τοῦτο στηρίζει ὑπόθεσιν, ὅτι πρόκειται περὶ Κυπρίου ποιητοῦ, πράγμα, τὸ ὁποῖον ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Κύπριοι ποιητάρηδες, οἱ κατὰ τὸν Ἀρέθαν « πρὸς ὀβολὸν ἄδοντες » (πρβλ. Στίλπωνος Κυπριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, σ. 42), πιστοὶ τῆς κυπριακῆς μούσης θεράποντες, μόλις ἀγγελθῆ σπουδαῖον γεγονός, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλκύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ, σπεύδουν νὰ ζητήσουν λεπτομερεῖς πληροφορίας « γιὰ νὰ βγάλουν τραούϊν », τὸ ὁποῖον νὰ τραγουδήσουν εἰς διαφόρους συγκεντρώσεις καὶ πανηγύρεις τῆς ὑπαίθρου, διὰ νὰ ἐπιτύχουν μεγαλυτέραν, κατὰ τὸ δυνατόν, πώλησιν ».

Ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ Γ. Παπαχαραλάμπος ἐλαχίστων δια-

1. Ἑλλην. Δημιουργία, ἔ.ἀ., σ. 50. Ἀθηνᾶ, ἔ.ἀ., σ. 80.

λεκτικῶν τῆς Κυπριακῆς γλώσσης στοιχείων, τὰ ὅποια ἀπαντῶσιν εἰς τὸ Κυπριακὸν χειρόγραφον τῆς « Ρίμας τοῦ Σταυράκογλου », δὲν δύναται, νομίζω, νὰ στηριχθῆ ἑπαρκῶς ἢ ὑπόθεσις, ὅτι Κύπριος ὑπῆρξεν ὁ ἀνώνυμος ποιητῆς αὐτῆς, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: 1) διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Κυπριακοῦ χειρογράφου εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐντύπων τῆς ρίμας ἐκδόσεων, ἐκτὸς τῶν ἐλαχίστων λέξεων, πού σημειώνει ὁ ἐκδότης (3-4 περιπτώσεις εἰς κείμενον 242 στίχων). 2) Ποῖος μᾶς λέγει, ὅτι ὁ συνθέσας αὐτὴν ποιητῆς δὲν ἦτο Κύπριος, ἀλλὰ Κρητικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφ' ὅσον πλὴν τῆς Κύπρου καὶ εἰς τὴν Κρήτην ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν εἰσέτι ποιητῆρες, πιστοὶ τῆς μούσης θεράποντες, οἵτινες « βγάζουν τραγούδια » διὰ γεγονότα σπουδαῖα, ἐλκύνοντα τὸ ἐνδιαφέρον καὶ συγκινοῦντα τὴν λαϊκὴν ψυχὴν. 3) Ἡ Ρίμα τοῦ Σταυράκογλου τόσον εἰς τὰς ἐντύπους αὐτῆς ἐκδόσεις, ὅσον καὶ εἰς τὸ Κυπριακὸν χειρόγραφον γλωσσικῶς τοῦλάχιστον εἶναι φαναριωτικὴ, δηλαδὴ ἀνήκει εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. 4) Τὸ στιχούργημα τοῦτο ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ἐν Ἐνετίᾳ τῷ 1767 ἔσχεν ἐπανελημμένας ἐκδόσεις μέχρι τοῦ 1870, ὅτε ἐξετυπώθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Ε. Legrand ἐν τῇ Collection pour servir à l'étude de la langue Néohellénique, ἀρ. 2, ἐπανεξεδόθη δὲ κατόπιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τῷ 1877 μετὰ εἰσαγωγικῶν σημειώσεων περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Σταυράκογλου καὶ τοῦ ἐπιταφίου εἰς αὐτὸν ὑπὸ Ἰωάσαφ Κορνηλίου ἐν τῇ Recueil de Poèmes Historiques en Grec vulgaire, Paris, σ. 191-235.

Εἰς τὰς ὡς ἄνω ἐκδόσεις ἡ ρίμα σύγκειται ἐκ 326 στίχων, ἐνῶ τὸ σύνολον τῶν στίχων τοῦ ὡς ἄνω Κυπριακοῦ χειρογράφου εἶναι μόνον 242. Πῶς συμβαίνει τώρα εἰς τὰς ἐκδόσεις νὰ ἔχωμεν 84 στίχους ἐπὶ πλεον τῶν στίχων τοῦ Κυπριακοῦ χειρογράφου; (Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ σημειώσω, ὅτι ὁ ἐκδότης ἔπρεπε νὰ μᾶς δείξῃ τὴν σχέσιν τῶν στίχων τοῦ Κυπριακοῦ χειρογράφου τοῦλάχιστον πρὸς τὴν ἐκδοσιν Legrand). Εἶναι δυνατὸν ὁ Κύπριος ποιητῆς νὰ συνέθεσε μόνον 242 στίχους, εἰς δὲ τὴν Ἐνετίαν ἐξεδόθησαν 326; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν, ὅτι οὕτω συνέβη, τότε ποῖος προσέθηκε τοὺς ὑπολοίπους ἐν τῇ ἐνετικῇ ἐκδόσει; Ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς τῆς ρίμας ἢ ἄλλος τις; Δὲν εἶναι εὐκόλον ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὰς ἀπορίας ταύτας, διότι ἄλλως, φαίνεται, νὰ ἔχουν τὰ πράγματα.

Ἐκ τῶν ἐντύπων ἐνετικῶν ἐκδόσεων ἡ ρίμα τοῦ Σταυράκογλου ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ φυσικὰ καὶ εἰς τοὺς Κυπρίους. Πιθανῶς δ' αὕτη ἔτυχεν ἀπομνημονεύσεως καὶ κατεγρᾶφη

ὑπό τινος Κυπρίου, ὅπως συνέβη εἰς ἄλλας περιπτώσεις μὲ ἀνάλογα δημιουργήματα ποιητικῶς ἀνώτερα ἢ κατώτερα τῆς λογίας ἢ δημώδους λογοτεχνίας¹. Κατὰ τὴν ἀπομνημόνευσιν συνήθως συμβαίνουν παραλείψεις στίχων καὶ συμφυρμοί, ἄλλοτε δὲ πάλιν παρατηρεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀκριβῆς ἀπόδοσις μὲ τὴν διατήρησιν εἰς τὴν προφορικὴν πλέον παράδοσιν καὶ αὐτῶν τῶν σφαλμάτων τῶν ὑπαρχόντων τυχὸν εἰς τὰ ἔντυπα. Κάποτε ὁ ἀπομνημονεύσας καταγράφει τὸ κείμενον ἢ ὑπαγορεύει εἰς ἄλλον τὴν καταγραφὴν μὲ γλωσσικὰς προσαρμογὰς μικρὰς ἢ μεγαλυτέρας, ἀλλὰ δυνατὸν καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν γλωσσικὴν τοῦ ἐντύπου μορφήν, ὅταν μάλιστα αὕτη εἶναι ὁμαλὴ καὶ κατανοητὴ εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Ἐν προκειμένῳ τὸ Κυπριακὸν χειρόγραφον δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἔξ ἀτελοῦς ἀπομνημονεύσεως ἐντύπου τινὸς ἐκδόσεως τοῦ ἐν λόγῳ στιχουργήματος.

Πρὶν κλείσω τὸ σύντομον τοῦτο σημεῖωμα, ἐπιτραπήτω μοι συμπληρωματικῶς ν' ἀναφέρω, ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ ἀμούσου τούτου φαναριωτικοῦ στιχοπλοκίου μαρτυρεῖται καὶ ἔξ ἄσματος ἀπαντῶντος εἰς Ἀνατολικὴν Θράκην. Οὕτως εἰς τὸ χωρίον Ἐλβασάνιον Μετροῶν ἀπαντῶσι 14 στίχοι² «Τοῦ Σταυράκογλου», οἵτινες ληφθέντες ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς ἐντύπου ρίμας δὲν ἔχουν λογικὴν ἐνότητα περιεχομένου. Ὁ Γ. Κ. Σπυριδάκης ἔδειξε τὴν θέσιν τῶν στίχων τοῦ ὡς ἄνω ἄσματος ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπὸ Ε. Legrand ἀναδημοσιευθὲν κείμενον τῆς ρίμας³. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, ἐνθα ἔδρασεν ὁ Σταυράκογλος, μετεφράσθη κατὰ τὸ 1767, ἀκριβῶς δηλαδὴ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος τῆς ἐν Ἐνετίᾳ ἐκτυπώσεως αὐτῆς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ σημειώσεως, εὕρισκομένης κάτωθεν τοῦ τίτλου τῆς ἐν λόγῳ μεταφράσεως. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 4468, f. 43^r - 48^v χειρόγραφον τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας περιλαμβάνον τὴν εἰς τὴν ρουμανικὴν μετάφρασιν δὲν εἶναι τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἀντίγραφον αὐτῆς. Εἰς τὸ ρουμανικὸν κείμενον ἔχομεν στίχους τινάς, οἵτινες δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον. Ἡ μετάφρασις εἶναι ἐλευθέρη⁴, ἡ δὲ

1. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας ἐν Ἀπεράθου - Νάξου, Κρητικὰ Χρονικά, ἔτ. Ζ' (Ἀφιέρωμα εἰς Ἰωάννην Καλιτσουνάκην). Ἡράκλειον 1953, σ. 110 - 118.

2. Βλ. Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τόμ. Γ', Ἐν Ἀθήναις 1938 - 1939, σ. 106.

3. Βλ. Αὐτόθι, σ. 276 - 278.

4. Βλ. καὶ C. Giurescu, Istoria lui Iordache Stavracoglu, București 1927, σ. 7 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ἀφιέρωματος πρὸς τὸν I. Bianu).

ὁμοιοκαταληξία δὲν τυγχάνει πάντοτε ἐπιμελείας. Ἐν τούτοις ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρον κείμενον διὰ τοὺς Ρουμάνους, διότι παρουσιάζει τὴν πρῶτην ἐν Ρουμανίᾳ ἔμμετρον ἱστορικὴν διήγησιν ¹.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

1. C. Giurescu, ἔ.ἀ., σ. 8. Βλ. πλείονα καὶ μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας ἐν Δ. Β. Οἰκονομίδου, Περὶ τοῦ Γεωργίου Σταυράκογλου, Ἄρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τόμ. ΙΔ', Ἐν Ἀθήναις 1947 - 1948, σ. 95 - 98. Τὴν μελέτην μου ταύτην ἔπρεπε νὰ συμβουλευθῇ ὁ Γ. Παπαχαραλάμπους κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ Κυπριακοῦ χ/φου τοῦ περιέχοντος τὴν « ρίμα τοῦ Σταυράκογλου ».